

Doorbraak naar Duurzaam Meer dan technologie ...

22 september 2010

Energy research Centre of the Netherlands

55th

anniversary
1955-2010

Op 22 september organiseerde ECN, ter gelegenheid van het 55-jarige bestaan van ECN en het aanstaande vertrek van directievoorzitter Ton Hoff en programmadirecteur Kees van der Klein, het congres Doorbraak naar Duurzaam. Dit is het verslag van deze inspirerende bijeenkomst.

Op zoek naar dé finale zet in de energietransitie

Waar liggen de laatste barrières voor de overstap naar een volledige duurzame energiehuishouding? Technologie is nauwelijks een hinderenis meer, is de centrale stelling. Maar wat dan wel?

Voor een antwoord op deze vraag, plus het afscheid van nagenoeg de voltallige ECN-directie, kwamen woensdag 22 september 2010 bijna driehonderd mensen naar theater de Philharmonie in het centrum van Haarlem. Zeven illustere sprekers deelden hun visie op de Nederlandse, Europese en mondiale energietransitie.

ECN-jubileum: Over de glorie tijd van nucleair en de omslag

De dag start met het protestlied 'Ain't Gonna Let Nobody Turn Me Around' van de Amerikaanse folkzangeres Joan Baez, vertolkt door de drie dames van 'Van der Aa's en Zekhuis'. Deze band is meegekomen in het kielzog van Leoni Jansen, muzikant en producer. Jansen is deze middag uitgenodigd om de bijeenkomst vakkundig te begeleiden. Ze laat tevens geen spreker ontkomen aan de vraag: wat was jouw eerste ervaring met energie?

'Toen ik een jaar of zeven was, maakte mijn vader me verantwoordelijk voor de kolenkachel', zegt scheidend directievoorzitter Ton Hoff, die als eerste op het podium verschijnt. 'Ik was dol op vuur en deed er graag experimenten mee, zoals gasexplosies.'

Vanwege het 55 jarige bestaan van ECN blikt Ton kort terug. Het instituut vindt zijn oorsprong ruim een halve eeuw geleden als nucleair onderzoekcentrum (ook wel het Reactor Centrum Ne-

derland), met als pronkstuk de nagelnieuwe Hoge Flux Reactor (HFR, operationeel in 1961). Hoff: 'Dit was de glorie tijd van nucleair. Nederland dacht maar liefst 15-20 kerncentrales te gaan bouwen om de complete bevolking van stroom te voorzien. Nu weten we dat de werkelijkheid een compleet andere wending heeft genomen.'

Ruud Lubbers: 'Alle energieopties zijn onderhevig aan schommelingen in populariteit'

Ruud Lubbers, Voorzitter van de Raad van Toezicht van ECN, brengt in herinnering dat ECN vlak na de eerste energienotitie (1975), zijn missie veranderde en verbreedde. 'Er werd een punt gezet achter Kalkar en er werd ruimte gemaakt voor onderzoek naar andere energieopties. De verbreding lag toen al in duurzaamheid en energiebesparing. Later is daar onder andere schoon fossiel bij gekomen.'

Lubbers noemt het ontbreken van een eenduidige oplossing voor energie- en milieuvraagstukken kenmerkend. 'Daarbij zijn alle energieopties onderhevig aan schommelingen in populariteit. Nu maakt nucleair weer een bescheiden Renaissance mee. En mijn voorganger in de Raad van Toezicht, Jan Terlouw (aanwezig op de voorste rij, red.), is aanhanger zonnekrachtcentrales in de woestijn. Nu vind ik dat een tikkeltje exotisch, maar wat schetst de verbazing: deze technologie wint behoorlijk aan belang.'

Lubbers wijst twee opvallende hobbels aan die een soepele transitie naar duurzaam blokkeren: 'Gebrekkige netwerken leggen wereldwijd een rem op de overstap. Hierdoor hebben netten niet langer een hulpfunctie maar is het 'grid' hoofdzaak geworden. Daarnaast zou een verenigd Europa, ook een verenigd netwerk moeten betekenen. Helaas zijn we daar nog behoorlijk ver van verwijderd.'

Johan van den Gronden (WNF): 'Duurzaam en decentraal vergroot het vertrouwen in elkaar'

Johan van den Gronden, directeur van het Wereld Natuurfonds (WNF) herinnert zich zijn eerste ervaring met energie heel levendig, het was toen hij een fikse schok kreeg van de platenspeler terwijl hij het afspelen van Alice in Wonderland probeerde te bespoedigen.

Woensdagmiddag neemt Van den Gronden het publiek mee naar de wereld van de Amerikaanse politicoloog en filosoof Francis Fukuyama, de man die ooit het einde van de geschiedenis verklaarde. Op 14 september hield Fukuyama in Nederland de eerste Frederik van Eeden lezing voor de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW) in Leusden. Zijn belangrijkste boodschap: mensen hebben het vertrouwen in elkaar verloren. Is dit echt het geval, stelt Van den Gronden retorisch. 'Het CBS en het CPB geven in hun analyses juist aan dat tussen 2002-2008 het vertrouwen van Nederlanders in de politiek en in elkaar juist is toegenomen.' Toch kan Van den Gronden niet om de indruk heen dat samenhang in Nederland ver te zoeken is. 'We willen alles tegelijk: groei en welvaart, een duurzame samenleving, politieke stabiliteit, vertrouwen in elkaar etc. En dan moet er ook nog bezuinigd worden!'

Als het aan het WNF is, ligt de oplossing in duurzaam en decentraal. 'Dit is niet duurder dan fossiel en centraal, het is milieuvriendelijker en heeft net als 'het internet' de potentie om een enorme democratiseringsslag te maken. Duurzaam en decentraal vergroot het vertrouwen in de buurt, de regio en in Nederland', vervolgt Van den Gronden. 'Het is simpelweg een geweldige vorm van empowerment!' De rol van het WNF en andere maatschappelijke organisaties zou volgens de WNF-directeur moeten liggen in het vormgeven van verrassende partnerschappen. Als voorbeeld noemt hij de samenwerking van het WNF met FME, de ondernemersorganisatie voor de technologische industrie. Samen hebben zij een groot 'cleantech'-programma opgezet.

Remko Ybema 'Ik zou beleid maken dat ook daadwerkelijk haalbaar is'

Remko Ybema kwam er al rolschaatsend achter dat er zoiets bestond als een energievraagstuk. Het was tijdens een autoloze zondag, begin jaren zeventig. 'Ineens mochten we overal spelen.'

Ybema wordt door presentatrice Leoni Jansen geïnterviewd. Is goed beleid voeren moeilijk? 'Ja, ik denk het wel. De fysieke verandering naar een ander energiesysteem zal namelijk enorm groot zijn', aldus Ybema. Hij bespeurt in Den Haag een onderschatting van de kansen van duurzaam en een overschatting van wat er met een paar beleidsinstrumenten voor elkaar kan worden gebokst.

Wat zou jij als eerste beleidsstap nemen? 'Dat is vanaf deze kruk natuurlijk heel theoretisch, maar ik zou mijn best doen beleid te maken dat ook daadwerkelijk haalbaar is. Balkenende IV heeft daar naar mijn idee te weinig oog voor gehad.'

Van der Aa's en Zekhuis onderbreken de sprekers met een duik in de jaren zeventig met een nummer van de Carpenters, 'Top of the World'.

Maarten Hajer: 'De overheid moet af van de ideologische benadering en simpel regels stellen'

Blackberry gebruikers in de zaal). Wie kent de applicatie 'Trein'? Achter deze 'app' zou volgens de PBL-directeur nog wel eens de sleutel naar een doorbraak kunnen liggen.

'Het lukte de Nederlandse Spoorwegen maar niet om goed te voorspellen hoe laat een trein precies komt en op welk perron. Een student en treinreiziger ergerde zich daaraan en besloot de zaak te onderzoeken. Hij kwam er achter dat op internet deze gegevens wel gewoon beschikbaar zijn. In korte tijd bouwde hij een applicatie die nu zelfs door conducteurs wordt gebruikt om adequate reisinformatie te geven.' Conclusie: maatschappelijke betrokkenheid kan de omwenteling verzorgen.

Naast maatschappelijk moet er ook bestuurlijk het een en ander veranderen, meent Hajer. 'De belangrijkste vraag hierbij is, is het elders al geprobeerd? Ik denk het wel. De luchtverontreiniging hebben we stevig aangepakt, in het afvaldomein zijn forse stappen gezet, allemaal door regelgeving.' Hajer toont een foto van de ministers Cramer (ex-Milieu) en Van der Hoeven (Economische Zaken) tijdens een informatiebijeenkomst in Barendrecht. Volgens hem hebben de dames een behoorlijke uitglijder gemaakt in het Barendrecht dossier (CO₂-opslag). 'Is dit niet het schrikbeeld van bestuurlijk Nederland?' vraagt Hajer.

De PBL-directeur: 'We hebben een goed verhaal nodig om de burger aan te spreken als producent en niet alleen als consument. Het idee dat er een markt is waarop burgers met oplossingen komen, terwijl aan de zijlijn de overheid enkel regels stelt, staat me wel aan. We kunnen een les trekken uit de agrarische sector, waar glastuinders elektriciteitsproducent zijn geworden. De overheid moet af van de ideologische benadering en simpelweg regels stellen.'

Directeur van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), Maarten Hajer, trekt het publiek met ongekeerde snelheid weer uit de jaren zeventig sfeer, terug naar de eenentwintigste eeuw. 'Wie van jullie heeft er hier een Iphone? (Helaas zijn er veel meer

Pauze

Dan is het tijd voor pauze. Er wordt driftig gediscussieerd over wat nodig is om de overstap naar duurzaam te maken. Ian Tellam, senior consultant bij ETC, merkt op dat de zogenaamde 'duurzaamheidswereid' zo is verzakelijkt. 'Moet je kijken naar die pakken, dassen en glimmende schoenen. Dat is echt iets van de laatste jaren.' Hij laat echter in het midden of het een goede of een slechte ontwikkeling is.

Donald Pols van het WNF is met zijn hoofd nog bij de laatste presentatie. 'Als je deze bijeenkomst een jaar eerder had georganiseerd dan was het veel meer over CCS gegaan. Het is opmerkelijk hoe snel de sfeer kan omslaan. CCS is nu al weer op zijn retour, lijkt het wel.'

Paul Schnabel: 'Het begrip energieschaarste is te weinig inzichtelijk'

Paul Schabel, directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP), bijt het spits af na de pauze. Eenmaal op het podium tovert hij een themanummer van Der Spiegel

tevoorschijn: 'Der teure Traum von der sauberen Energie', zegt de voorpagina. Schnabel: 'Volgens mij zijn we het eens dat de overstap niet blijft steken op technologie. Der Spiegel vraagt zich af of het een kostenkwestie is. Laten we eens kijken: tot 2030 euro 75 miljard voor windenergie en nog eens euro 400 miljard voor een Europees "grid" op zee. Eerlijk gezegd sla ook ik daarvan achterover.'

Volgens Schnabel zijn deze bedragen onverkoopt zolang het begrip energieschaarste nog nauwelijks in de samenleving is neergedaald. Hij noemt een paar voorbeelden: als fossiel op is, dan hebben we toch gewoon nog elektriciteit, is de gedachte. En nog zo'n misvatting: zonne-energie is toch gratis? Schnabel wijt deze misvattingen ook aan het subsidiesysteem. 'Hierdoor is onzichtbaar geworden wat duurzame energie eigenlijk kost. En het is gewoon duur, zowel absoluut als relatief.'

De SCP-directeur vertelt over zijn ervaringen als commissaris van Shell Nederland B.V. Ik heb me verdiept in de twee Shell-toekomstscenario's 'scramble' en 'blueprint' en kon maar een ding concluderen: zelfs als het aanbod van olie gelijk kan blijven, en de vraag zoals verwacht substantieel toeneemt is het een kwestie van: hoe gaan we 'de buit' verdelen. Ik zie slechts twee mogelijkheden: een internationale instantie die de verdeling op zich neemt – maar dat lijkt me zeer onwaarschijnlijk – of conflict. Exact dit gegeven is een kans voor duurzaamheid!

Met het begrip 'paradigmaverandering' heeft Schnabel wat moeite. 'In de natuurkunde is dit wellicht mogelijk maar vanuit sociologisch oogpunt bestaan dit soort veranderingen ('oud' verdwijnt volledig voor iets 'nieuws', red.) niet, wel is er voortdurende strijd. Neem het verschil tussen schoner en zuiniger. Beleid voor 'schoner' valt nog wel te maken, maar zuiniger? Mensen kochten een spaarlamp om licht niet uit te hoeven doen, en zonneboiler om langer te kunnen douchen.'

Kunnen we desalniettemin een sprong maken naar een nieuwe energiehuishouding, vraagt Schnabel zich hardop af. 'Wat gebeurt er als het niet lukt? Armoede? Het Ministerie van Financiën doet altijd heel joviaal als het gaat om duurzaamheid, maar

in feite heeft dit ministerie enkel baat bij onzuinig en vies gedrag.' Schnabel pleit voor een meervoudige strategie en verwijst naar het Nederlandse rookbeleid. 'Dat is verworden tot landloperij voor de voordeur. Socioloog Ulrich Beck noemde dat het "das risico Gesellschaft". Een wereld waar niemand zich aan kan onttrekken, hoe rijk of machtig. Het gaat om hele grote processen. Zonder schaarste, prijsstijgingen, wetgeving en een veranderende houding gaat de overstap naar een nieuw energiesysteem niet lukken.'

Ted van der Put: 'Duurzame handel is een absoluut boardroom issue'

Ted van der Put, programmadirecteur van Initiatief Duurzame Handel (IDH), benadrukt hoe belangrijk het is om coalities te vormen. Het IDH is in 2008 opgericht als zogenaamd

'multi-stakeholder platform voor verduurzaming van internationale handelsketens'. Van der Put toont een sheet waarop de verschillende programma's van IDH zijn afgebeeld: tropisch hout, soja, natuursteen, cacao, thee en toerisme. Inmiddels buigt Van der Put zich ook over katoen, kweekvis en elektronica en wordt er gekeken naar nieuwe sectoren.

Van der Put: 'Wij kijken nauwlettend naar de marktcurve van een product, zodra een product populair is begint het pas interessant te worden om de keten te verduurzamen. Dit proces is namelijk moeilijk en taai.' Als voorbeeld noemt de IDH-voorman het initiatief van Mars om in 2020 alleen nog maar duurzame cacao te gebruiken. 'Nederlanders eten gemiddeld vijf kilo chocolade per jaar, Chinezen 75 gram, en ze vinden het heerlijk!' Met andere woorden: de markt zal gigantisch groeien, om daarin 100%-duurzaamheidsgarantie te geven vergt lef. 'We hebben die marktleiders nodig die hun nek uitsteken. Hetzelfde zie je nu gebeuren bij Ikea, C&A en H&M die programma's (willen) opzetten voor duurzame katoen. Voor alle bedrijven is het een absoluut boardroom issue.'

Van der Put sluit af met een uitspraak van voormalig Duits parlementslid Hermann Scheer: 'There can be no environmental revolution in energy supply without creative destruction of the existing conventional energy industry.'

Yvo de Boer; 'Internationale bestuursstructuren zijn onvoldoende gemoderniseerd'

herinnering aan energie, maar weet er nog wel een van zijn vader. 'Mijn vader fietste door een landelijke omgeving met veel omheiningen van schrikdraad en kreeg opeens hoge nood en...' Leoni Jansen: 'Goh, dat u er dan nog bent'.

De Boer begint zijn verhaal in Kopenhagen, waar hij eind 2009 een opvolger voor het Kyoto-verdrag had moeten uitonderhandelen, maar wat niet lukte. 'Het is in Denemarken misgegaan door twee dingen: de overgrote meerderheid van de mensen - zelfs de circa 25.000 onderhandelaars en zogenaamde "observers" die aan de onderhandelingstafel zaten - geloven diep in hun hart niet in het groene groei verhaal. Ten tweede begrijpen mensen niet hoe een complex internationaal VN-proces het mogelijk kan maken.'

Beide zaken hebben te maken met het feit dat 'het verhaal nog niet staat. Mensen blijven denken dat de lasten zwaarder zijn dan de lusten,' aldus De Boer. Zijn opvolgster, Christiana Figueres gaf onlangs aan dat het bedrijfsleven dan maar het voortouw moet nemen in de onderhandelingen. De Engelse krant The Guardian vraagt zich af: moet het bedrijfsleven ons beschermen tegen de lafheid van de overheid?

Maar de Boer blikt liever vooruit. Hij ziet de bereidwilligheid om klimaatonderwerpen op te pakken enorm toenemen, ook in het bedrijfsleven. 'Enige terughoudendheid is er nog op het onderwerp klimaatrisico's, positief daarentegen is dat men gelooft in klimaatgerelateerde kostenbesparingen, 'duurzaamheidsbranding' en dat er iets als wereldburgerschap in doorklinkt.'

Verder zijn de internationale 'bestuursstructuren' volgens De Boer onvoldoende gemoderniseerd om tot een akkoord te komen. 'De internationale gemeenschap rijdt rond in een sterk gedateerde T-Ford.' Hij doelt op de samenstellingen van bijvoorbeeld de VN Veiligheidsraad, de OESO en de Wereldbank. 'Deze organisaties zijn al lang geen adequate reflectie meer van de machtsverhoudingen in de wereld.' Het

Yvo de Boer, voormalig secretaris generaal van het VN-klimaatbureau UNFCCC en nu werkzaam als adviseur bij accountancyfirma KPMG, heeft zelf geen prille

gevolg is dat grootmachten zich gepasseerd voelen, wanneer hen door dergelijke instanties wordt gevraagd 'volwassen gedrag' te vertonen. Ten slotte vindt De Boer het een slecht gegeven dat het bedrijfsleven tijdens de klimaatonderhandelingen geen plek aan tafel krijgt. 'Dat terwijl er van de honderd grootste economieën ter wereld, meer dan vijftig bedrijven zijn.'

Tot slot: 'Oogsttijd, ECN in de tijd van Ton Hoff', een Zeeuw als nieuwe directievoorzitter en reacties

Tot slot krijgt scheidend directievoorzitter Ton Hoff een boek overhandigd van, ook scheidend, programmadirecteur Kees van der Klein: 'Oogsttijd, ECN in de tijd van Ton Hoff'. Hierin staat een verzameling verhalen van mensen die tijdens Hoff's ECN-carrière met hem hebben gewerkt.

Vervolgens wordt opvolger Paul Korting, op het podium uitgenodigd. Korting werkt momenteel nog bij TNO en, naar eigen zeggen, 'als Zeeuw wel gewend aan de frisse zeelucht'. Hij krijgt van Hoff een fiets overhandigd. 'Ik raad je aan af en toe tijd te nemen om bij de verschillende units op bezoek te gaan. Het terrein is best groot.'

De band sluit af met 'Where You Lead' van Carole King.

Als iedereen de zaal uit schuifelt vertelt Job Taminiau, werkzaam bij Foudiation JIN (Joint Implementation Network) dat hem het verhaal van Yvo de Boer over het gebrek aan geloof in groene groei het meest is bijgebleven. 'Dat vond ik een verontrustende boodschap. En De Boer kan het weten, want hij heeft met iedereen aan tafel gezeten, ook wereldleiders.'

Jeanette Kalthof en Corinne Bouman van Synthetron (onderzoeksbureau) hebben genoten van de goede sprekers en fijne zaal. 'Wel weinig aandacht voor het 'hoe'. We hadden verwacht meer inzicht te krijgen in die doorbraak, gelet op de uitnodiging met die bal door de muur. Maar eigenlijk heeft niemand daar een antwoord op. Misschien handig als ECN een nieuwe unit 'paradigmaverandering' start.

Frank Koppes (ECN Financiën), noemt het een interessante middag. 'De urgentie om tot een doorbraak te komen is me vooral bijgebleven. Het geeft een goed gevoel bij een instituut te werken dat aan dit onderwerp werkt.' Koppes vond het verhaal van Paul Schnabel het meest aansprekend.

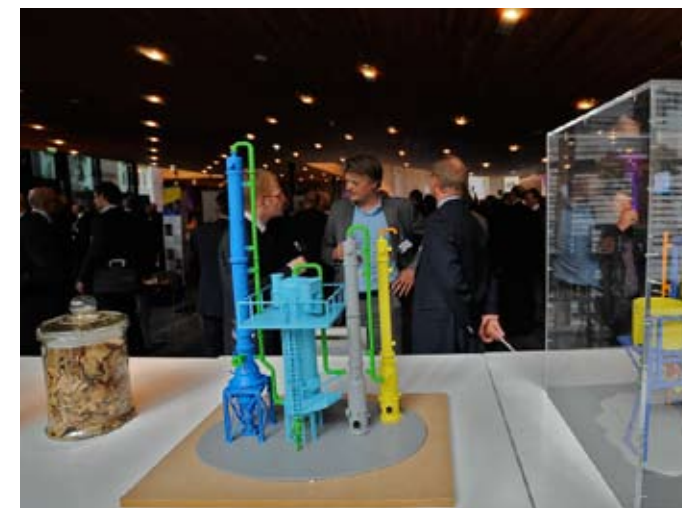
Pieter de Jong, voormalig OC&W lobbyist in Brussel die voet aan de grond probeert te krijgen als energie en klimaatlobbyist, vindt het jammer dat de middag zo 'Nederlands georiënteerd' was. Ze hadden een Deense spreker uit kunnen nodigen om goede ervaringen uit te wisselen. Ik heb niet het gevoel aan deze middag overgehouden: het gaat lukken, en dat is jammer.'

© ECN 2010

13

14